

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

H1310

Zilte pionierbegroeiingen

Januari 2023/september 2024, John Janssen ¹

Samenvatting

Het habitatype zilte pionierbegroeiingen bestaat uit twee subtypen: zeekraalbegroeiingen (subtype A) die de pionierfase vormen van het bredere ecosysteem kwelders en schorren (incl. grone stranden), en zeevetmuurbegroeiingen (subtype B) die aan de hoge kant van kwelders en schorren voorkomen en verder eveneens veel op groene stranden. Van dit laatste subtype worden sommige soorten ook op onnatuurlijk substraat aangetroffen, zoals op zeedijken en in gepekelde bermen van snelwegen. Subtype A heeft verreweg de grootste oppervlakte, maar deze kan wel jaarlijks sterk fluctueren, door het ontbreken of juist veelvuldig optreden van winterstormen (waardoor respectievelijk veel zaad blijft liggen of wordt weggespoeld). De verspreiding, oppervlakte en structuur & functie van het habitatype zijn in een gunstige toestand, maar de opgave is om een mogelijke afname in de toekomst, als gevolg van zeespiegelstijging, te voorkómen door maatregelen te nemen die tot voldoende sedimentatie zorgen in de pionierzone van schorren en kwelders.

I. Advies uit de bouwsteen

Landelijk doel

Vigerende landelijke doel (uit doelendocument, ministerie van LNV 2006) Subtype A: Behoud verspreiding, uitbreiding oppervlakte, behoud en plaatselijk verbetering kwaliteit. De uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit wordt nagestreefd in het Deltagebied. Subtype B: Behoud verspreiding, behoud oppervlakte en behoud kwaliteit.
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2030 Realisatie gunstige staat van instandhouding door nemen van maatregelen die erosie door zeespiegelstijging voorkomen
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2050 Behoud gunstige staat van instandhouding
Voorstel Gunstige Staat van Instandhouding Verspreiding, oppervlakte en structuur en functies waarbij de ecologische variatie en populaties van karakteristieke soorten flora en fauna in ons land duurzaam kunnen worden behouden. Vooralsnog gelden de volgende streefwaarden, waarbij op het moment dat deze bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden. Verspreidingsgebied: 6700 km ² Oppervlakte ² : 30,4 km ² Structuur en functie: ≥75% oppervlakte in goede conditie, ≤15% in slechte conditie Typische soorten: ≥75% karakteristieke soorten flora en fauna in goede staat, ≤15% in slechte staat

Regionale opgave

In de Waddenzee geldt de landelijke opgave: het uitvoeren van maatregelen die in de toekomst moeten voorkomen dat de pionierbegroeiingen (subtype A) gaan afnemen in oppervlakte (eroderen)

¹ Ten opzichte van de versie 2 (januari 2023) is voetnoot 2 toegevoegd en is de overige rode tekst aangepast.

² Op basis van de laatste habitatkaarten bedragen de oppervlakten van de subtype A en subtype B in 2024 respectievelijk 97 en 3% van het totaal. Subtype B komt vrijwel overal in kleine oppervlaktes voor.

als gevolg van zeespiegelstijging. Voor subtype B geldt een behoudsopgave. Voor de Oosterschelde en Westerschelde is er een wat grotere opgave, vanwege de sterk eroderende kwelders aldaar.

Tabel 1. Oppervlakte-aandeel van Zilte pionierbegroeiingen (H1310) in de belangrijkste regio's op basis van oppervlaktegegevens in de Natura 2000-gebieden, met indicatie van grootte van de opgave voor de periode 2030/2050

Regio (bevoegd gezag)	Aandeel	Opgave
Friesland	< 5%	± (behoudsopgave)
Groningen	< 5%	± (behoudsopgave)
Zuid-Holland	< 5%	± (behoudsopgave)
Zeeland	< 5%	± (behoudsopgave)
Grote wateren (zout) - Waddenzee/Noordzeekustzone	50-75%	± (behoudsopgave, via maatregelen om in toekomst erosie door zeespiegelstijging tegen te gaan)
Grote wateren (zout) - Zuidwestelijke Delta	25-50%	+ (behoudsopgave, via maatregelen om in toekomst erosie door zeespiegelstijging tegen te gaan)

Prioriteit

Zeer hoog

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (Svl)

Ecologische en geografische variatie

Het habitattype bestaat uit twee subtypen, waarvan de eerste (H1310A, zeekraal-begroeiingen) de pionierzone van kwelders vormt, en de tweede (H1310B, zeevetmuur-begroeiingen) de bovenste zone van de kwelder voorkomt. De overeenkomst tussen beide subtypen, die ecologische uitersten vormen, is dat de vegetatie gedomineerd wordt door eenjarige halofyten.

Staat van Instandhouding

De Svl van de Zilte pionierbegroeiingen is als volgt gerapporteerd in 2019 (Adams et al. 2020):

Verspreiding	gunstig
Oppervlakte	gunstig
Structuur & functie	gunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig
Staat van Instandhouding	matig ongunstig

Verspreiding

Het type komt verspreid voor langs de kusten van de Zuidwestelijke Delta en het Waddengebied, en zeer lokaal aan de Hollandse kust (met name achter de Hondsbossche Zeewering in het Vogelrichtlijngebied Abtskolk & De Putten).

Trends

Aangepast naar Bijlsma et al. (2014):

Het habitattype is in de loop van de 20e eeuw sterk achteruit gegaan door de afsluiting van de Zuiderzee, Lauwerszee en de Zeeuws-Zuid-Hollandse zeearmen. Deze veranderingen worden echter als (zo goed als) irreversibel beschouwd, en daarom geldt 1970 (na de genoemde afsluitingen) als peiljaar voor een referentie in verspreiding en oppervlakte. De trend in oppervlakte van het type sinds 1970 verschilt sterk tussen het Waddengebied en het Zuidwesten. In de Waddenzee is de oppervlakte stabiel (of zelfs iets toegenomen) en relatief groot (> 1000 ha bij bedekking > 5%; Dijkema et al. 2005), vooral dankzij de kwelderwerken (voorheen landaanwinningswerken genoemd). Sinds 1994 is er een licht negatieve trend in Groningen, als gevolg van veranderd beheer (Dijkema et al. 2007). In Zuidwest-Nederland staat het type sterk onder druk door erosie en verzoeting. Wel heeft het type zich sinds 1994 sterk ontwikkeld in binnendijkse terreinen die onderdeel uitmaken van Plan

Tureluur (De Prunje). Precieze gegevens ontbreken, maar naar schatting heeft er overall tussen 1970 en 1994 een geringe afname (< 1% per jaar) van het type plaatsgevonden en is de oppervlakte sindsdien iets toegenomen, met name aan de zuidkust van Schouwen (De Prunje).

De oppervlakte is bij de artikel 17-rapportage aan de Europese Commissie in 2007 geschat op 1800 ha. Dit was voor de buitendijkse kwelders een nauwkeurige bepaling op basis van Vegwad-karteringen (www.kwelders.nl); Dijkema et al. 2005), maar voor enkele andere gebieden een grove schatting. Mede op grond van de habitatkaarten is momenteel in ons land zo'n 2300 ha van het type aanwezig, waarvan 240 ha subtype B betreft.

Voorstel gunstige Staat van Instandhouding

De gunstige waarden voor verspreidingsgebied en oppervlakte zijn gebaseerd op Bijlsma et al. (2014), maar wat betreft de oppervlakte gecorrigeerd voor nieuwe oppervlakte-gegevens (t0-waarden). De 1994-situatie wordt overall als voldoende beoordeeld, omdat de oppervlakte dermate groot is (ruim > 1000 ha) dat het voldoende is om de huidige variatie te behouden.

Voor een landelijk gunstige structuur en functie geeft de Europese Commissie (2017) als richtlijn dat een groot deel (>90%) van de oppervlakte in een goede staat moet zijn. Het getal is voor de Nederlandse situatie erg hoog en mogelijk ook niet noodzakelijk. We gaan ervan uit dat een dermate groot aandeel van de oppervlakte in een goede toestand moet zijn dat het voldoende is voor duurzaam behoud van de ecologische variatie én de populaties van karakteristieke soorten flora en fauna. Het advies is om in Nederland een streefwaarde van ten minste 75% in een goede conditie en hoogstens 15% in een slechte conditie te hanteren, waarbij op het moment dat deze waarden bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden.

Het landelijke toekomstperspectief is gunstig als de drie andere aspecten (verspreidingsgebied, oppervlakte, structuur & functie) gunstig zijn, en de balans tussen drukfactoren en bedreigingen enerzijds en maatregelen anderzijds niet zodanig uitpakt dat een verslechtering van de Svl-score wordt voorzien binnen één of twee rapportageperiodes. In dit specifieke geval is het toekomstperspectief matig ongunstig beoordeeld, aangezien verwacht wordt dat er een negatieve trend in oppervlakte zal plaatsvinden als gevolg van zeespiegelstijging.

De in 2019 gerapporteerde oppervlakte is vastgesteld op basis van relatief goede data van (voornamelijk) Rijkswaterstaat (aangevuld met schattingen voor met name binnendijkse terreinen).

Tabel 2. Informatie over de actuele toestand en gunstige referentiewaarde van aspecten die betrokken zijn bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (Svl) voor het Zilte pionierbegroeiingen (H1310). Waarden ontleend aan de laatste EU-rapportage (Adams et al. 2000), *referentiewaarden gecorrigeerd voor nieuwe t0-waarde volgens methodiek uit Bijlsma et al. (2014)*.

Aspecten kerngetallen Svl	Periode	Waarde
Verspreidingsgebied	2007-2018	6700 km ²
Beoordeling trend in verspreidingsgebied	2002-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde verspreidingsgebied (FRR)	n.v.t.	6700 km ²
Oppervlakte	2011-2018	3041 ha (t0-waarde)
Beoordeling trend in oppervlakte	2001-2018	positief
Gunstige referentiewaarde oppervlakte (FRA)	n.v.t.	3041 ha
Structuur & functie op basis van beoordeling lokale conditie	2007-2018	Goed: 84% Slecht: 4% Onbekend: 4%
Typische soorten (Rode Lijst-status en trend, 12 soorten)	2007-2018	Goed: 67% Matig: 25% Slecht: 8%
Beoordeling trend structuur en functie (incl. typische soorten)	2003-2015	stabiel
Gunstige Referentiewaarde structuur & functie en typische soorten	n.v.t.	≥75% goed, ≤15% onvoldoende

Beoordeling overall trend	2001-2018	positief
---------------------------	-----------	----------

Indicatoren goede conditie op lokaal niveau

De definitie en toepassing van structuur & functie betekenen dat er een beoordeling gedaan moet worden van de condities op lokaal niveau. De volgende indicatoren kunnen worden gebruikt om de conditie op lokaal niveau te beoordelen:

Overall indicatie voor goede conditie:

- stabiele of positieve trend karakteristieke soorten flora
- stabiele of positieve trend karakteristieke soorten fauna

Structuur:

- binnen natuurlijke kwelder in juiste verhouding aanwezig ten opzichte van andere kwelderzones (subtype A)
- op diverse plekken a overgang van kwelder naar duinen aanwezig (subtype B), zodat het subtype in een jaarlijks wisselend netwerk voorkomt (afhankelijk van de overstromingsregimes)
- open, soortenarme begroeiing (subtype A)
- open begroeiing met hoge bedekking karakteristieke soorten (subtype B)
- geen eroderende kust met klifrandjes bij lage kwelder

Functie:

- op natuurlijke standplaats en langdurig - meerdere jaren - aanwezig (subtype B; dus niet op verharding of langs wegen)
- geen eroderende kust met klifrandjes bij lage kwelder (subtype A)

2. Landelijke opgave

Zowel verspreidingsgebied, oppervlakte als structuur & functie zijn in een gunstige staat van instandhouding. Het toekomstperspectief is echter matig ongunstig beoordeeld, vanwege het grote risico dat dit habitatype loopt bij verdere zeespiegelstijging. In tegenstelling tot de dichtere begroeiingen van de lage en hoge kwelder, vindt in de pionierzone niet genoeg opslibbing plaats om een langzame zeespiegelstijging bij te benen. De oppervlakte op de natuurlijke kwelders zal hierdoor de komende jaren naar verwachting achteruit gaan, en hoogstens via binnendijkse voorkomens gecompenseerd kunnen worden. De opgave is daarom om voldoende ruimte te bieden aan de kwelders en voor voldoende sedimentaanvoer te zorgen, zodat er een voldoende grote pionierzone is.

III. Haalbaarheid

1. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 staan de belangrijkste drukfactoren (knelpunten) genoemd die de verspreiding, oppervlakte en kwaliteit van de zilte pionierbegroeiingen negatief beïnvloeden, alsmede de mate waarin deze impact hebben, oplosbaar zijn en of het al dan niet een landelijk of regionaal knelpunt betreft.

Tabel 3. Drukfactoren die een gunstige Svl van het Zilte pionierbegroeiingen in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. Achter de drukfactor staat de code uit de Europese lijst van drukfactoren genoemd en de code uit de standaardlijst van Schmidt (2020).

Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
Veranderen van natuurlijke morfologie kust (bedijking, etc.) (K04)	H	moeilijk	Ja
Zeespiegelstijging (N04), mede leidend tot erosie (L01)	H	moeilijk	Nee

Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
Successie (naar lage kwelder, subtype A of meer dichte begroeiing, subtype B) (L02) (FB5, FA7a)	L	deels	Ja

De belangrijkste drukfactor voor subtype A is erosie, wat kan leiden tot een klif bij de lage kwelder en het ontbreken van een geleidelijke overgang in hoogte naar het kale slik, via een pionierfase met habitattype 1310. Klimaatverandering, leidend tot zeespiegelstijging, kan hiertoe bijdrage.

Maatregelen

- Beheren en zo nodig ophogen van dammen van kwelderwerken, zodat pionierzone in stand blijft en kan meegroeien met zeespiegelstijging
- Verplaatsen dijken om meer ruimte te geven aan kwelderontwikkeling
- Ontwikkelen zilte begroeiingen binnendijks (à la Plan Tureluur)
- Suppletie om erosie tegen te gaan
- Aanbrengen harde oeververdedigingen om erosie tegen te gaan

Regionale verschillen

De opgave is vooral groot in de Zuidwestelijke Delta, waar meer eroderende kwelders zijn (met name in Oosterschelde en Westerschelde) en H1310B minder wijd verspreid is.

Kennisleemtes

- Optimale landschap voor duurzaam voorkomen van H1310B
- Effecten van klimaatverandering op H1310A en H1310B

2. Beoordeling haalbaarheid landelijke opgave

De relatief kleine opgave zit in het uitvoeren van maatregelen die in de toekomst moeten voorkomen dat de pionierbegroeiingen (subtype A) gaan afnemen in oppervlakte (eroderen) als gevolg van zeespiegelstijging. Er wordt ingeschat dat het uitvoeren van een dergelijk pakket maatregelen in 2030 haalbaar moet zijn.

3. Advies landelijke doelen

Tussendoel 2030:

Realisatie gunstige staat van instandhouding door nemen van maatregelen die erosie door zeespiegelstijging voorkomen

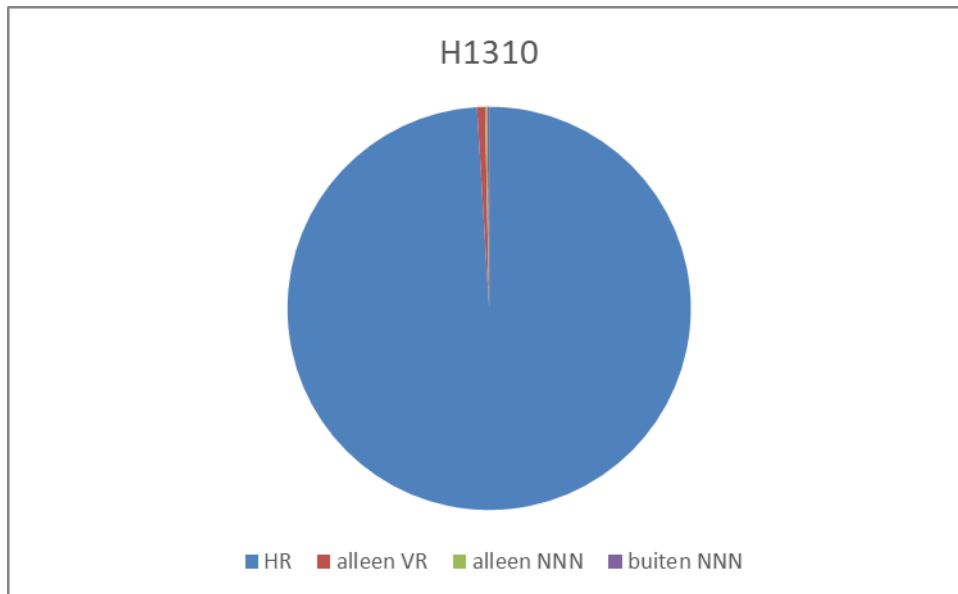
Landelijk doel 2050:

Behoud gunstige staat van instandhouding

IV. Regionale opgave

Verdeling over gebieden en regio's

Het habitattype ligt voor het overgrote deel (99% van de verspreiding) binnen Habitatrichtlijngebieden (Figuur 3).

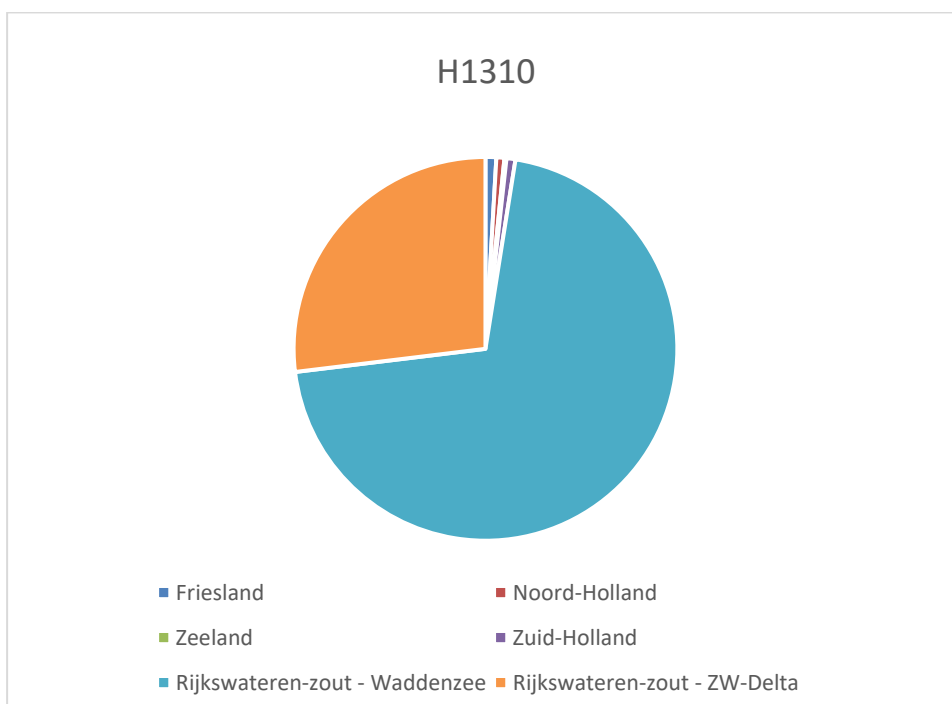

Figuur 3. Aandeel van de verspreiding van habitattypen Zilte pionierbegroeiingen binnen Habitatrichtlijngebieden (HR), buiten HR in Vogelrichtlijngebieden (alleen VR), buiten VHR binnen het Natuurnetwerk Nederland (alleen NNN), en buiten deze beschermde gebieden (buiten NNN)

Het type is in 14 gebieden aangewezen, waarbij in de meeste gevallen een doel is opgesteld voor beide subtypen. De grootste oppervlakte wordt vermeld uit:

Waddenzee	1926 ha
Westerschelde & Saeftinghe	442 ha
Grevelingen	190 ha
Oosterschelde	160 ha
Duinen en Lage Land Texel	112 ha
Noordzeekustzone	78 ha

In alle andere gebieden neemt het habitattypen tussen de 1 en 25 ha oppervlakte in.

Figuur 4. Geschatte oppervlakte aan habitattype H1310 in regio's op basis van oppervlaktes in Natura-2000-gebieden (databron: Sitters & Schmidt in prep.).

Er zijn geen belangrijke voorkomens van dit habitattype buiten Natura 200. Wel zijn de voorkomens in de Abtskolk & de Putten (vogelrichtlijngebied) van belang voor de landelijke verspreiding.

Advies regionale opgave

In de Waddenzee geldt de landelijke opgave: het uitvoeren van maatregelen die in de toekomst moeten voorkomen dat de pionierbegroeiingen (subtype A) gaan afnemen in oppervlakte (eroderen) als gevolg van zeespiegelstijging. Voor subtype B geldt een behoudsopgave. Voor de Oosterschelde en Westerschelde is er een wat grotere opgave, vanwege de sterk eroderende kwelders aldaar.

V. Prioritering

Urgentie: ja (zonder aanvullende maatregelen bestaat het risico op achteruitgang in oppervlakte door zeespiegelstijging)

Europees belang: zeer groot (subtype A) en groot (subtype B).

Uit het profieldocument:

Subtype A: *De zilte pionierbegroeiingen komen wijd verspreid voor langs de Europese kusten. Daarbij nemen ze overal slechts kleine oppervlakten in. De aanzienlijk grote oppervlakte die het habitattype (subtype A) in Nederland inneemt is daarom van relatief groot belang.*

Subtype B: *De zilte pionierbegroeiingen komen weliswaar wijd verspreid voor langs de Europese kusten, maar ze nemen overal slechts kleine oppervlakten in.*

Conflicterende/samengaande doelen en beleidsopgaves:

Het habitattype maakt onderdeel uit van het bredere ecosysteemtype kwelders. Deze vervullen een uiterst belangrijke rol bij het beschermen van het achterland tegen stormen, het meegroeien van land met zeespiegelstijging, en de opslag van koolstof in de bodem (*blue carbon*).

Advies voor prioritering:

Zeer hoog

Literatuur

- Adams, A., R.-J. Bijlsma, G. Bos, S. Clerkx, J. Janssen, A. van Kleunen, W. Remmelts, N. van Rooijen, J. Schaminée & A. Schmidt (2020). Vogel- en Habitatrichtlijn-rapportage 2019. Brochure, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Bijlsma R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 125, Wageningen.
- Bijlsma, R.J. & J.A.M. Janssen, met medewerking van G. Bos, G.W.A. Ottburg & H. Sierdsema (2021). Ecologisch beoordelingskader voor doelbereik in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3068, Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Bijlsma, R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. WOt-rapport 125, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Dijkema, K.S. (1992). Sea level rise and management of salt marshes. Wadden Sea Newsletter 1992(2): 7-10.
- Dijkema, K.S., D.J. de Jong, M.J. Vreeken-Buijs & W.E. van Duin (2005). Kwelders en schorren in de Kaderrichtlijn Water. Ontwikkeling van Potentiële Referenties en van Potentiële Goede Ecologische Toestanden. Rapport RIKZ 2005/20, Rijkswaterstaat Middelburg, Delft / Alterra, Texel.
- Dijkema, K.S., A. Nicolai, J. Frankes, H. Jongerius, H. Keegstra & J. Zwierstra (2007). Monitoring en beheer van de kwelderwerken in Friesland en Groningen 1960 - 2006. Jaarverslag voor de Stuurgroep Kwelderwerken. aug. 2006 - juli 2007. rapport. Wageningen-IMARES, Texel
- Janssen, J.A.M. (red.), R.J. Bijlsma (red.), G.H.P. Arts, M.J. Baptist, S.M. Hennekens, B. de Knecht, T. van der Meij, J.H.J. Schaminée, A.J. van Strien, S. Wijnhoven, T.J.W. Ysebaert (2020).

Habitatrichtlijnrapportage 2019: Annex D Habitattypen. Achtergronddocument. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-technical report 171.
Ministerie van LNV (2006). Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
Schaminée, J.H.J., J.G.H.P. Dirkx & J.A.M. Janssen (2010). Grenzeloze natuur. De internationale betekenis van Nederland voor soorten, ecosystemen en landschappen. KNNV Uitgeverij, Zeist.